

«Сейфуллин оқулары – 18: « Жастар және ғылым – болашаққа көзқарас» халықаралық ғылыми -практикалық конференция материалдары = Материалы международной научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения – 18: « Молодежь и наука – взгляд в будущее» - 2022.- Т.1, Ч.V. - Б. 43-46

АГРАРЛЫҚ СЕКТОРДА ЕҢБЕК РЕСУРСТАРЫН ЖАНДАНДЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

*Кутумова М.А., 2 курс магистранты
С.Сейфуллин атындағы Қазақ Агротехникалық университеті, Нұр-
Сұлтан*

Бұл мақалада ауыл шаруашылығында еңбек ресурстарын жандандыру ерекшеліктері қарастырылады. Еңбек ресурстарын қалыптастыруға әсер ететін факторлар мен жағдайлар көрсетілген. Бұл жағдайды жақсарту үшін шаралар ұсынылды.

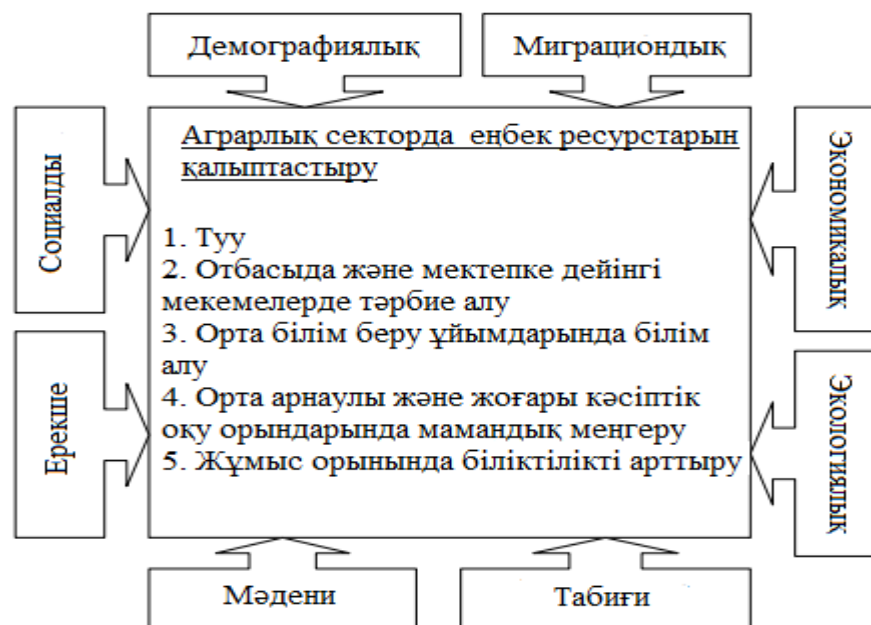
Аграрлық сектор экономика құрылымында маңызды орындардың бірін алады және басқа салаларға қатысты басым болып табылады. Ол халықты азық-түлікпен, ал материалдық өндіріс саласын шикізатпен қамтамасыз етеді. Алайда, барлық деңгейдегі билік органдарының белсенді көмегінсіз фермерлер бұл мәселені шеше алмайды. Осының барлығы агроөнеркәсіптік кешенді белсенді мемлекеттік реттеуді, оның ішінде мемлекеттік реттеудің жаңа әдістері мен құралдарын қолдануды қажет етеді. Өндіріс құралдарын тұтыну арқылы ауыл шаруашылығы машина жасау, химия өнеркәсібі, энергетика, құрылыс және басқа салалардың дамуын ынталандырады. Осыған байланысты ауылшаруашылық өндірісі бірқатар ерекшеліктерге ие және еңбек ресурстарын жандандыруда өз ізін қалдырады. Еңбек әлеуетін қалыптастыру-бұл күрделі әлеуметтік-экономикалық процесс және әр адамның туылуымен, оқытылуымен және мамандануымен сипатталатын жандандырудың бастапқы кезеңі. Еңбек әлеуетін қалыптастырудың маңыздылығы еңбек ресурстарын ұсыну, демек, экономиканың аграрлық секторындағы еңбек нарығының жағдайы халықтың саны мен құрылымының динамикасына байланысты. Сонымен қатар, халық тұтыну қорының мөлшерін және жалпы ішкі өнімнің мөлшерін анықтайды. Тиісінше, еңбек ресурстарының саны мен құрылымындағы кез келген өзгерістер жалпы ішкі және өңірлік өнімнің өсу қарқынына әсер ететін болады [1].

Ауыл шаруашылығы саласының даму деңгейі елдің экономикалық және азық-түлік қауіпсіздігін сипаттайды. Қазіргі заманғы аграрлық сектор нано және биотехнологиялардың әсерінен өзгеруде, өсімдіктер мен жануарлардың сорттары мен тұқымдары геномика әдістері арқылы жақсартылуда, өндірушілер өнімді өндіру және өткізу процесін жетілдіруде, олар оны тұтынушының сұранысына бейімдейді [6].

Қазіргі жағдайда түбегейлі нарықтық қайта құру нәтижесінде ауылшаруашылық өндірісінің ерекшеліктері мен басқарудың нарықтық формасы арасында қайшылық пайда болды. Сонымен қатар, ауыл халқы экономикалық қызметтің өзгеретін жағдайларына дайын болмады. Психологиялық тұрғыдан алғанда, ауыл тұрғынының менталитеті, оның еңбек туралы ұжымдық идеялары қазіргі нарықтық шындыққа сәйкес келмеді. Нәтижесінде, аталған және басқа да көптеген өзгерістер аграрлық сектордағы еңбек әлеуетін қалыптастыруда дағдарыстық жағдайға әкелді. Ауылшаруашылық өндірісінің ерекшеліктері еңбек ресурстарының қалыптасу сипаты мен ерекшелігін анықтайды. Бұл процесс көптеген жағдайлар мен факторлардың, соның ішінде демографиялық, көші-қон, әлеуметтік, экономикалық, табиғи, климаттық, мәдени және т.б. әсерінен болады (сурет. 1) [2].

Әлеуметтік инфрақұрылымды құру мен жетілдіру жұмыс күшінің қалыпты жандандыруына, миграциялық процестерінің әлсіреуіне және адами капиталдың жинақталуына ықпал етеді деген қорытынды жасауға болады. Тиісінше, жеткіліксіз даму, ал кейбір жағдайларда – аграрлық секторда әлеуметтік-тұрмыстық және әлеуметтік-мәдени объектілердің болмауы еңбек әлеуетін қалыптастыру мен дамытуды тежеуші фактор болып табылады [3].

Еңбек әлеуетінің нашарлауы мен құлдырауының себебі демографиялық, көші-қон және әлеуметтік проблемалар ғана емес. Олар терең құрылымдық экономикалық процестерге негізделген. Ұлттық экономикада жалғасып жатқан дағдарыстық құбылыстарға, сондай-ақ қаржы ресурстарын тиімсіз пайдалануға байланысты аграрлық саланы қалпына келтіру және дамыту баяу қарқынмен жүріп жатыр. Тиісінше, ауылшаруашылық ұйымдарының аз саны жұмыспен қамтудың жеткілікті деңгейін қамтамасыз ете алмайды және жұмыссыздық деңгейі өсуіне әкелді. Еңбек ресурстарына сұраныстың болмауы қызметкерлердің нақты жалақысы мен өмір сүру деңгейінің төмендеуіне әкеп соғады. Бұл ретте төмен жалақы ауылға жоғары білікті кадрларды тартпайды, бұл еңбек өнімділігі мен сапасына әсер етеді.

Сурет 1 – Еңбек ресурстарын қалыптастыруға әсер ететін факторлар мен жағдайлар

Саны жағынан негізгі фактор демографиялық (оның ішінде көші-қон) ахуал болып табылады. Сапалық құрамы тұрғысынан олардың қалыптасуына демографиялық фактормен қатар білім беру және кәсіптік даярлау жүйесінің дамуы, денсаулық сақтау жүйесі, әлеуметтік-психологиялық факторлар әсер етеді. 90-шы жылдардағы аграрлық сектордағы түбегейлі құрылымдық экономикалық өзгерістер еңбек ресурстарын қалыптастыруға елеулі әсер етті. Қазіргі уақытта ауылда еңбек ресурстарының қалыптасуы демографиялық дағдарыс, бала туудың азаюы және өлім-жітімнің артуы жағдайында жүріп жатыр. Теріс табиғи өсім жас және еңбекке қабілетті халықтың қысқаруымен және зейнеткерлік жастағы адамдар санының өсуімен қатар жүреді.

Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарына кәсіпорындарды жоғары білікті кадрлармен, қамтамасыз ететін аграрлық еңбек нарығын қалыптастыру қажет. Қазіргі кезеңде білікті кадрлармен ұсынылуы тиіс маусымдық жұмыс күшін сатып алу үшін ауыл шаруашылығы еңбек нарығы ерекше маңызға ие. Өкінішке орай, өңірлік еңбек нарықтары тек қала халқына ғана бағытталған [2].

Аграрлық секторда еңбек ресурстарын қалыптастырудың келесі негізгі сипаттамалық белгілерін бөліп көрсетуге болады: - еңбек ресурстарының санының қысқаруы; – ауыл халқының құрамындағы жас және гендерлік диспропорция; - жұмысшылардың біліктілігінің төмендігі және түлектердің ауылшаруашылық емес мамандықтар бойынша өсуі; – жұмысшылардың әлеуметтік-экономикалық өмір сүру деңгейінің төмендігі.

2020 жылғы IV тоқсанда 15 және одан жоғары жастағы жұмыс күшінің саны халықтың жұмыспен қамтылуын іріктеп зерттеу қорытындылары бойынша 9,2 млн. адамды құрады. Республика экономикасында 8,7 млн. адам

жұмыспен қамтылды. 15 және одан жоғары жастағы халықтың жұмыспен қамтылу деңгейі 66% - ды құрады. Жұмыссыздар саны 453 мың адамды құрады, жұмыссыздық деңгейі-4,9%.

Жұмыспен қамтылған халықтың жалпы санында 6,7 млн. адам немесе 76,3% - ы жалдамалы жұмыскерлер, 1,5 млн. адам – дара кәсіпкерлер, 4,9 мың адам - жеке практикамен айналысқан, 16,4 мың адам шаруашылық серіктестіктерінің құрылтайшылары (қатысушылары) және акционерлік қоғамдардың құрылтайшылары (қатысушылары), акционерлері (қатысушылары), сондай-ақ өндірістік кооперативтердің мүшелері болған, 555,5 мың адам жұмыспен қамтылған - тәуелсіз қызметкерлер.

Жұмыспен қамтылған халықтың басым бөлігі өз қызметін: сауда (16,3%), ауыл шаруашылығы (13,6%), білім беру (12,7%), өнеркәсіп (12,4%) сияқты экономикалық қызмет түрлерінде жүзеге асырды [4].

Осылайша, жоғарыда келтірілген мысалдардан көрініп тұрғандай, статистика мен халықаралық рейтингтер әдіснамалық ерекшеліктеріне байланысты еңбек нарығындағы нақты көріністі көрсетпейді. Статистикалық деректердің жеткіліксіздігі мен сенімсіздігін ескере отырып, еңбек нарығындағы және тұтастай алғанда экономикадағы жағдайды жақсарту бойынша үкіметтің бағдарламалық шараларының көпшілігінің әсерін қадағалау қолжетімсіз мақсатқа айналады. Бұл кемшіліктер статистикалық ақпаратты қалыптастыру жүйесін және еңбек нарығының тиімділігін бағалау жүйесін қайта қарауды талап етеді. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының халықты жұмыспен қамту туралы Заңының негізінде халықты жұмыспен қамту мәселелері жөніндегі уәкілетті орган жұмыс күшіне сұраныс пен ұсынысты талдайды, болжайды, Қазақстан үкіметін еңбек нарығының жай-күйі туралы хабардар етеді. Бұл жағдайда еңбек нарығының жай-күйі үкіметке ғана емес, Парламент пен жалпы азаматтық қоғамға да әсер етеді [5].

Өндірістің ерекшеліктеріне байланысты оның өндірісте қызмет ету ұзақтығы басқаша жұмыс күшін қалыптастыру қажеттілігі туындайды. Ауыл шаруашылығы, бір жағынан, белгілі бір жұмыс көлемін жыл бойы орындау үшін тұрақты жұмыс күшін қажет етеді. Екінші жағынан, маусымдық кезеңде әртүрлі ауылшаруашылық жұмыстарын орындау үшін маусымдық жұмыс күші қажет. Осы ерекшеліктерді ескере отырып, жұмыс күшін ұсынудың теориясы мен тәжірибесін жасап, қолдану керек[6].

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Прока Н.И. Агроөнеркәсіптік кешен ұйымдарындағы еңбек экономикасы / Н.И. Прока. – М.: КолосС, 2009 ж.
2. Қашепов А.В. Еңбек нарығы: проблемалар мен шешімдер. / А.В. Қашепов, С.С. Сулакшин, А.С. Мальчинов. – М.: Ғалым, 2008 ж.
3. Белокопытов А.В., Кутузова А.А. Смоленск облысының ауыл шаруашылығының еңбек ресурстарының ұдайы өндірісі / А.В. Белокопытов, А.А. Кутузова // Агроөнеркәсіп кешенінің ғылым мен техника жетістіктері. - 2015. - Т.29. - № 4.

4. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы: [Электрондық ресурс]. URL: www.statgov.kz (Кіру күні: 5.02.2022).

5. Philippova, A.V. (2021). Finansovaya podderzhka sotsialno orientirovannykh nekommercheskikh organizatsiy v regionakh Rossii [Financial support for socially oriented nonprofit organizations in Russian regions]. Public Administration Issues, no 2, pp. 61-86 (in Russian). DOI: [10.17323/1999-5431-2021-0-2-61-86](https://doi.org/10.17323/1999-5431-2021-0-2-61-86)

6. Данилова С.Н., Бурацкая Н.В., Никитина К.В., Ресейдің агроөнеркәсіптік кешенін мемлекеттік реттеудің заманауи әдістері мен құралдары// Экономика және халық шаруашылығын басқару: Генезис, қазіргі жағдайы және даму перспективалары: II Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Воронеж, 2018. - Б. 82 – 93.

Ғылыми жетекші: Аленова К.Т.